

Hoofdstuk III: Meren, rivieren en beken

De fauna van een waterrijk gebied is zeer veelsoortig, echter niet overal even talrijk. Zij is arm langs snel vlietende beken, iets rijker aan meren en rivieren, het rijkt aan voedselrijke, stilstaande plassen of langzaam stromende wateren. De zoogdieren, vogels en andere diergroepen die uiteindelijk de planten tot voedselbron hebben, zullen alleen daar komen waar ze geschikt voedsel vinden en waar de bodem en de planten hen dekking en nestgelegenheid verschaffen. Dat daarom in de oevervegetatie andere diersoorten zullen huizen dan in de bossen zal iedereen duidelijk zijn. Van de dieren, die in deze levensgemeenschappen hun „taak” volbrengen zijn de vogels het meest opvallend. Het aantal zoogdiersoorten is hier kleiner. Dit komt niet alleen, doordat de verscheidenheid aan zoogdieren in Noorwegen geringer is dan die van vogels en insecten — volgens opgave van de heer Edvard K. Barth, Konservator aan het Zoologisch Museum te Oslo, telt de Noorse fauna twee en vijftig in het wild levende land-zoogdieren — maar ook de biotoop is vaak ongeschikt. De familie der marterachtigen is hier vertegenwoordigd door de visotter (N: oter), een roofdier dat in ons land praktisch is uitgeroeid. Zij hebben zwemvliezen tussen de tenen en zoeken hun voedsel voornamelijk in het water. Zij schrikken er zelfs niet voor terug om de bever (N: bever) aan te vallen. Andere prooidieren zijn naast vissen, kikvorsen en andere dieren: de waterspitsmuis (N: vannspissmus of vassmus) en de woelrat (N: jordrotte of vond). Boven en om waterrijke gebieden jaagt 's avonds de water-vleermuis (N: vannflaggermus of vassflaggermus) op zoek naar insecten. **Soortenrijke vogelwereld**

Eendachtigen, waaronder zwem- en duikeenden, zaagbekken, ganzen en zwanen spelen een grote rol in de Noorse wateren. Verschillende soorten

Het lommeer (N: lomvann), gelegen ten noorden van Noorwegens hoogste berg, de Galdhøpiggen (2468 m).

komen hier op de trek of zijn dwaalgast, van andere is aangetoond of wordt aangenomen, dat zij hier broeden, waaronder niet alleen de wilde eend (N: stokkand), maar die hele schare van fraai gekleurde watervogels waaraan de Noorse stromen nog zo rijk zijn. De zwemeenden, waaronder naast de reeds genoemde wilde eend, ook de slobbeend (N: skjeand), smient (N: brunnakke), pijlstaart (N: stjertand), wintertaling (N: krikkand), krakeend (N: snadderand), zomertaling (N: knekkand) behoren, zien wij vooral langs de oevers, waar zij plantaardig voedsel zoeken; de duik-eenden, waaronder toppereend (N: bergand), kuifeend (N: toppand), bril-duiker (N: kvinand), tafeleend (N: taffeland), nonnetje (N: lappfiskand), grote zaagbek (N: laksand) en middelste zaagbek (N: siland) zoeken het open water, waar zij duikend hun voedsel, dat o.m. uit schelpdieren, diepgroeiende waterplanten en hun wortels bestaat, verzamelen. Van de ganzen en zwanen is de grauwe gans (N: grågås) met zijn dikke oranje snavel het algemeenst. Andere soorten zijn rietgans (N: saedgås), wilde zwaan (N: sangsvane), kleine zwaan (N: dvergsvane) en de bij ons zeer algemene knobbelzwaan (N: knoppsvane). De eerste twee zwanensoorten verschillen van de knobbelzwaan door het ontbreken van de zwarte voorhoofds-knobbel, door de gele snavelbasis en de dunne, rechte hals.

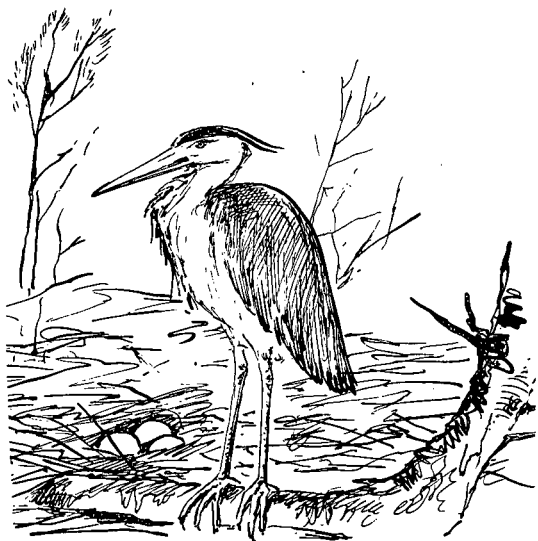
Het waterhoen (N: sivhøne) en de meerkoet (N: sothøne), de eerste kenbaar aan zijn rode, de tweede aan zijn witte voorhoofdsplaat, komen beide in Noorwegen voor. Porseleinhoen (N: myrrikse) en waterral (N: vannrikse) leven meer verborgen dan reeds eerder genoemde bleshoenders.

Matige vliegers, doch voortreffelijke duikers zijn de futen. Tot de dwaalgasten behoren dodaars (N: dvergdykker), roodhalsfuut (N: gråstrupe-dykker) en geoorde fuut (N: svarthalsdykker). Meer algemeen zijn fuut (N: toppdykker) en kuifduiker (N: horndykker).

Het is ietwat onbegrijpelijk wat de mensen vroeger er toe heeft gebracht de blauwe reiger (N: hegre) als schadelijk te beschouwen. Gelukkig waren er ook mensen die het voor de prachtige vogel opnamen en betoogden dat hij weliswaar vis at, maar door het eten van ratten, muizen, insekten, wormen en slakken toch ook weer nuttig werk verrichtte. Hoewel de blauwe reiger vaak in bomen nestelt — kolonievogel — is het toch geen bosvogel, want hij voedt zich meestal aan de waterkant op plekken waar hij een vrij uitzicht heeft naar alle zijden en telkens steekt hij de kop in de hoogte om rond te kijken, om te zien of er gevaar dreigt. De vlucht van deze vogel is langzaam en met „zware” vleugelslag. Meestal spoedt hij zich met de hals s-vormig ingetrokken — kop tussen schouders — en de lange bruine poten uitgestoken voort, terwijl hij nu en dan een rauw „schraatsj” laat horen. Bij de samenstelling van een „woning” voor het kroost — de broedduur is ongeveer 23 tot 28 dagen — maakt hij gebruik van formidabele hoeveelheden takken, gras, takjes en veertjes.

Meestal komen er in het nest drie tot vijf, soms zes grote blauwgroene ongevlekte eieren te liggen. De bebroeding, die al in februari kan beginnen en zich tot de maand juni kan uitstrekken, geschiedt door beide geslachten. Een verwant, de roerdomp (N: rørdrum) is in Noorwegen als dwaalgast niet onbekend. De oeverloper (N: strandsnipe) zien wij in Noorwegen herhaaldelijk van de waterkant opvliegen en een goed heenkomen zoeken, vaak in gezelschap van de kleine plevier (N: dverгло). De ijsvogel (N: isfugl), bijgenaamd „het vliegend juweel”, waarvan de bonte kleuren meer

*Een blauwe reiger (N: hegre) bij
het nest.*

een tropische indruk maken, is meer bekend als dwaalgast. Hij loert op kleine vissen, meestal zittend op een boven water hangende tak.

Vele vogels broeden in de rietvegetatie, die met zijn rijke plantengroei een „eldorado” is voor allerlei zangvogels die de insectenwereld belagen. Hier horen wij rietgors (N: sivspurv), rietzanger (sivsanger), kleine karekiet (N: rørsanger), waterspreeuw (N: fossekall), blauwborst (N: blåstrupe), matkopmees (N: granmeis), oeverzwaluw (N. sandsvale) en de grote karekiet (N: trostesanger), de laatste soort is alleen bekend als dwaalgast. De visarend (N: fiskeørn) broedt plaatselijk in geheel Noorwegen. Deze trekvogel vist „stootduikend”, waarbij de gehele roofvogel onder het wateroppervlak kan verdwijnen, om met een vis weer naar boven te komen. De grote klauwen zijn ruw en enigszins gestekeld, wat het vasthouden van gladde prooidieren, zoals vissen, vergemakkelijkt.

Amfibieën soortenarm

Het aantal tot de amfibieën of tweeslachtige dieren behorende inheemse soorten is maar klein, in het geheel vijf, waaronder twee salamandersoorten, twee soorten kikkers en één soort pad. Deze dieren hebben een onstandvastige lichaamstemperatuur. Zij zijn in het bezit van een naakte, slijmerige huid en ademen in hun „jeugd” door kieuwen en in „volwassen” toestand door longen. De voortplanting geschiedt door eieren.

De bekendste vertegenwoordigers van deze dierengroep zijn de kikkers. De bruine kikvors (N: vanlig frosk) is heus niet altijd bruin en is soms wel, soms niet gevlekt. Hij leeft tesamen met de heikikvors (N: spissnuttet frosk) in en bij het water. Ze lijken op elkander. Ter onderscheiding heeft de laatste soort vaak een brede gele streep over de rug met bruine vlekken ter weerszijden daarvan. Typisch is ook hun ongeflekte buik en hun spitse snuit, vandaar dat de Noor hem de karakteristieke naam heeft gegeven van „spitssnuitkikker”. Het voedsel van beide soorten bestaat veelal uit insecten, o.a. vliegen, maar ook slakken worden niet ver-

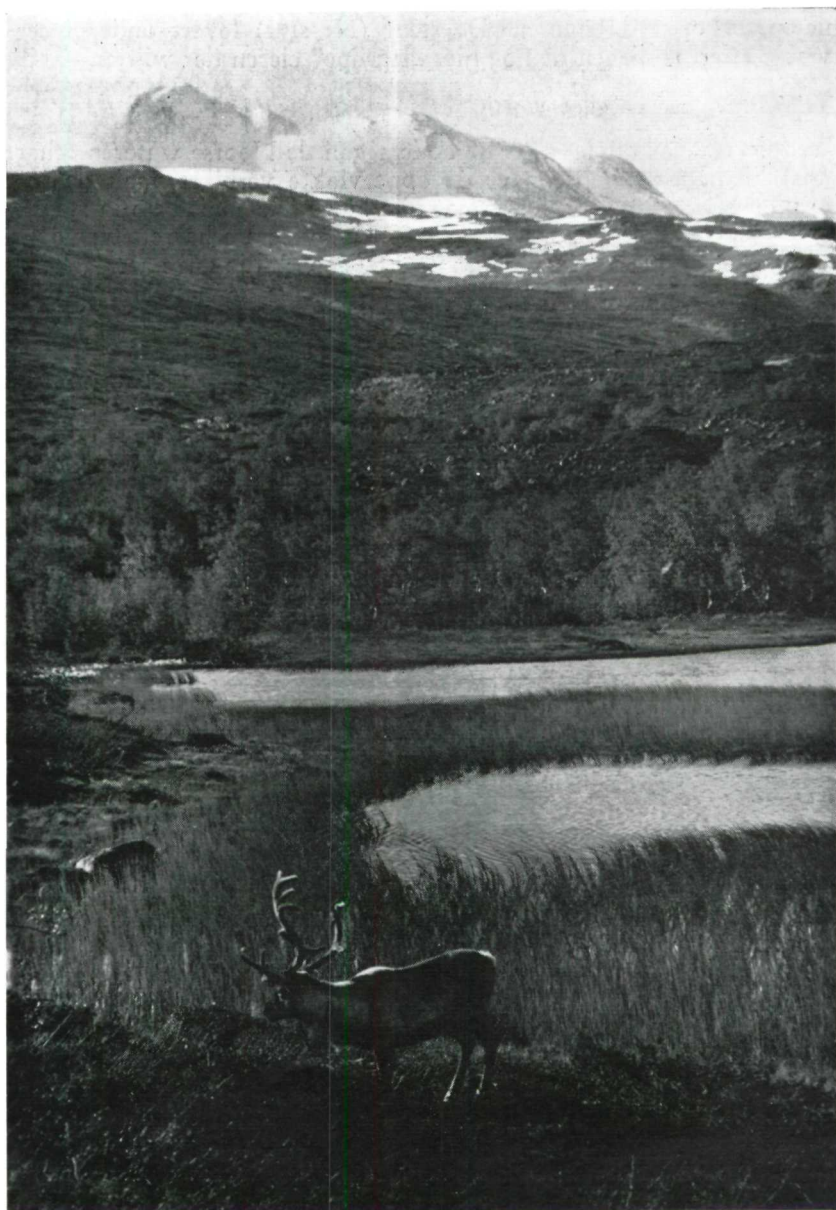
smaad. De tweelobbige kleverige tong zit voor in de bek vast en kan zeer snel naar buiten geklapt worden. Op de bovenkaak bevinden zich kleine tandjes, waarmee de prooi wordt vastgehouden. De kikvors hapt alleen naar bewegende voorwerpen; alles wat stil ligt, laat hij ongemoeid. In Noorwegen leeft behalve de bovengenoemde soorten, nog de gewone pad (N: padde). Van de kikvorsen naar salamanders is slechts één stap. Er worden hier twee soorten onderscheiden, waarvan de kleine watersalamander (N: liten vannsalamander) iets algemener is dan de grote watersalamander (N: stor vannsalamander).

Vissenwereld

De lichaamsvorm van deze dieren is geheel aangepast aan de voortbeweging in het water, waarvoor een stroomlijnvorm het meest geschikt is. Snelle zwemmers zijn de rietvoorn of ruisvoorn (N: sørv of syrril) die men herkent aan de mooie rode vinnen; de blankvoorn (N: mort), de kopvoorn (N: stam) en de windvoorn of winde (N: vederbuk). Bodemvissen zijn over het algemeen iets trager. Hiertoe behoren zeelt (N: suter), karper (N: karpe) en de steenkarper of kroeskarper (N: karuss), die als een aparte soort kan worden beschouwd. De brasem (N: brasme) zoekt eveneens zijn voedsel op de bodem. De dwergmeerval (N: dvergmalles) is een bodemvis, die van alles eet. Tot de bekendste roofvissen van het zoete water behoort de baars (N: åbor). Verdekt opgesteld tussen de waterplanten, wacht hij zijn prooi rustig af. Zijn dwarsgestreepte donkergroene huid maakt hem vrijwel onzichtbaar. Twee voorkomende familieleden zijn de snoekbaars (N: gjørs) en de pos (N: hork). Een andere bekende rover van het zoete water is de snoek (N: gjedde). Evenals de baars loert hij vanuit een beschut plekje — camouflage — en wacht het moment af, dat er iets eetbaars binnen zijn bereik komt, zoals de blei of kolblei (N: flire), alver (N: laue) en kwabaal (N: lake). Allerlei soorten vis worden gegeten, met uitzondering misschien dan van baars (N: åbor), driedoornige stekelbaars (N: trepigget stingsild) en tiendoornige stekelbaars (N: nipigget stingsild). Een merkwaardige trekvis is wel de aal of paling (N: ål). Een minder bekende soort is de rivierdonderpad (N: steinsmette). Prikken zijn zeer merkwaardige vissen, die tot de rondbekken behoren. In de Noorse wateren

*De Noorse
wateren zijn
zeer visrijk.*

Een gedomesticeerd rendier (N: tamrein) aan de rand van een Noors meertje (N: vann).

treffen wij naast de rivierprik (N: ninauge) ook een iets kleinere soort aan, de zandprik of beenprik (N: bekkeninauge). Tot de grootste vormen onder de trekkers, welke Noorwegen bezoeken om in de riviermondingen kuit te

schieten, behoren de steuren. De steur (N: stør) levert onder meer de kaviaar. Hiertoe dienen de nog niet „legrijpe” eieren der wijfjes.

Allerlei kleingoed

Tussen de waterplanten en op de bodem van de Noorse wateren scharrelt allerlei kleingoed. Dicht onder de oppervlakte verblijft vaak de waterscorpioen (N: vannskorpion) waar zijn lange adembuis hem in staat stelt zuurstof op te nemen. De staafwants (N: stavtege) scharrelt bij voorkeur op de bodem rond. De volgende „waterbewoner” die onze aandacht komt vragen is de waterspin (N: vannedderkopp), die onder water een luchtdichte „duikerklok” spint, waarin lucht wordt gebracht. In deze luchtklok worden eieren gelegd en verblijven de jongen enige tijd. Deze spin is de enige soort die in het water leeft. Een van de grootste Noorse spinnen is de gerande oeverspin (N: pirat), die zich op het wateroppervlak voortbeweegt. Onder water leeft de spinnende of pikzwarte watertor (N: vannkjaer). Meer bekend is de gewone geelgerande waterkever (N: gulrandet vannkalv), die zuurstof onder zijn dekschilden opneemt door zijn achterlijfspunt boven water te steken. Overigens een echte rover. Een klein blauw-glanzende kever, die met grote snelheid over het water ronddraait is de draaikever, misschien beter bekend onder de naam schrijverke (N: hvirler). Ook de schaatsenrijder (N: skomaker of nøkk) rust met de poten op het wateroppervlak. Bij vele waterbewoners zijn de poten ingericht als „roeiorgaan” zoals we kunnen zien bij het bootsmannetje of ruggezwemmer (N: ruggsvømmer) en de duikerwants (N: bukssvømmer). Slechte zwimmers, die zich vaak lopend, klimmend of zwevend tussen de vegetatie voortbewegen zijn de schaaldieren. Hiertoe behoren zoetwaterpissebed (N: gråsugge), vlokreeft (N: marflo) en rivierkreeft (N: ferskvannkrepes). Algemeen in stilstaand zoet water zijn de volgende plaatkieuwigen: zwanenmossel (N: dammusling) en zoetwaterparelmossel (N: elveperlemusling). Een drietal bloedzuigersoorten ontbreken hier ook niet. Het zijn de bekende grijze of medicinale bloedzuiger (N: blodigle), de zwarte of onechte paardebloedzuiger (N: hesteigle) en de visbloedzuiger (N: fiskeigle). Tot slot een tweetal longslakken: De geknotte poelslak (N: damsnile) is algemeen in zwak brak en zoet water; zijn familielid de barnsteenslak (N: ravsnile) verslijt zijn leven op planten langs de oever.

De insektenwereld

Insekten komen in waterrijke streken in grote aantallen voor. Vele insektenlarven leven in het water. Voorop komt de malariamug (N: malariamugg). Een iets kleinere soort is de gewone steekmug (N: liten husmugg). Boeiend is de levenscyclus van de gewone haft of eendagsvlieg (N: vanlig døgnflue). Een aardig diertje is de moddervlieg of slijkvlieg (N: droneflue), wellicht beter bekend onder de naam blinde bij. Men moet dit niet opvatten alsof zij inderdaad het gezichtsvermogen mist; het woord „blind” betekent hier niets anders dan „onecht”. Bij de libellen, glazenmakers en waterjuffers heerst een grote naamsverwarring. Men noemt al deze insekten soms libellen zonder meer en dat is beslist foutief. Tot nu toe zijn er een veertigtal van deze grote inheemse insekten in Noorwegen signaleerd, waarvan wij er een tweetal zullen noemen, n.l. de waterjuffer of beekjuffer (N: vann-nymfe) en de blauwe glazenmaker (N: blå libelle).